This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

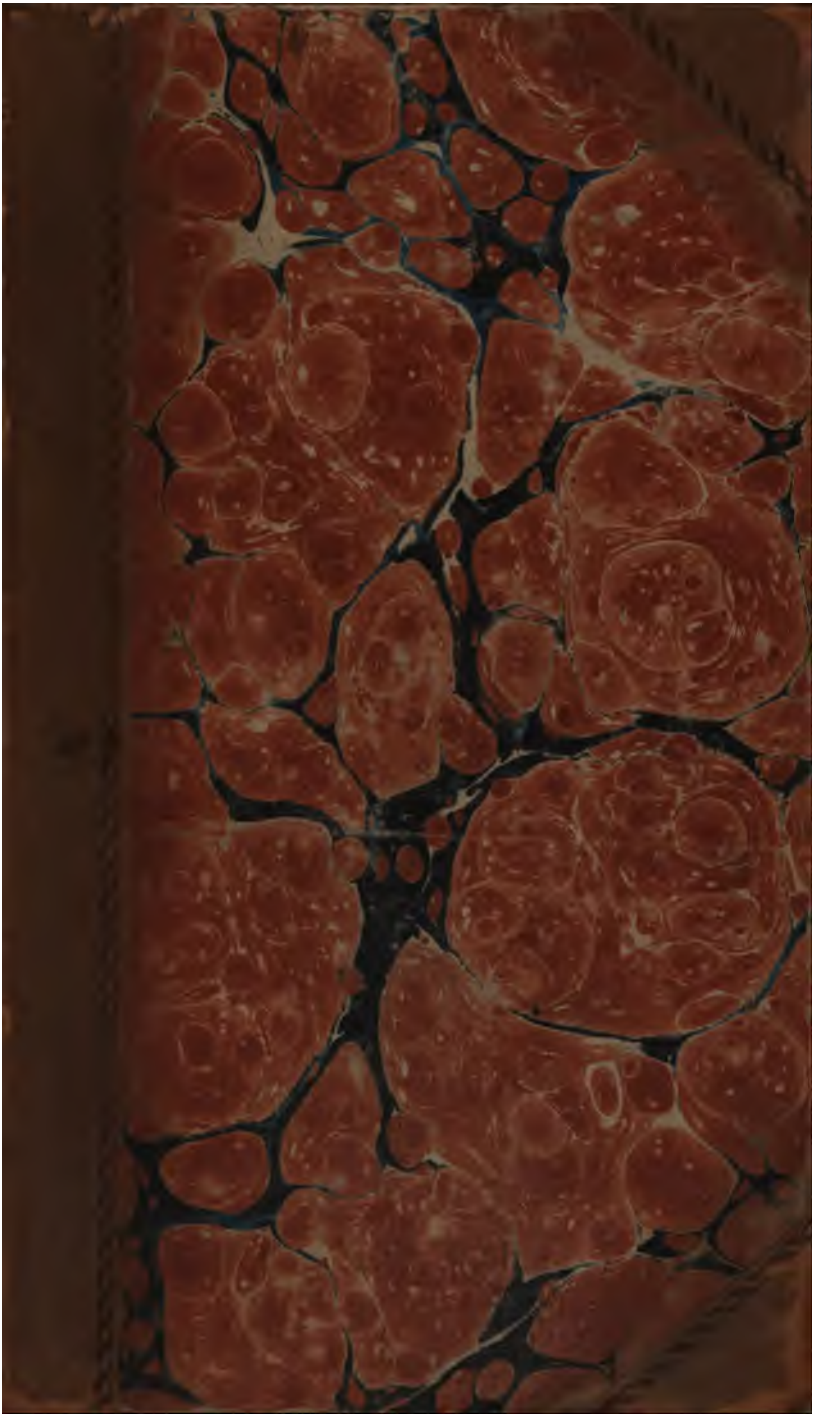

600003559S

27. 301.

6000035598

27. 301.

Purch. 1827. 11

DE BELLO
INTER
EUANGELICOS ET CATHOLICOS
NUPER EXORTO,
EIUSQUE NATURA
ET
COMPONENDI RATIONE.

ORATIO IRENICA
IN CONSESSU
QUORUNDAM VTRIUSQUE ECCLESIAE
DOCTORUM HABITA,
ET AD
FERDINANDUM AUGUSTUM COM. SPIEGEL,
ARCHIEPISCOPUM COLON. S. V.
MISSA
A
MAXIMILIANO FRIDERICO SCHEIBLERO,
PASTORE AP. MONTISIOUIENSES EUANG.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

Εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες.
Rom. XII, 18.

DARMSTADII
TYPIS CAROLI GUILIELMI LESKE
CIↃIↃCCCXXVII.

301.

VIRO ILLUSTRISSIMO

FERDINANDO AUGUSTO,

COMITI SPIEGEL IN DESENBERG ET CANSTEIN,

SACRAE REGIAE MAIESTATIS CONSILIARIO ACTUALI INTIMO, SUPREMO REGNI SENATUI ADSCRIPTO, ET ORDINIS AQUILAE RUBRAE Imae CLASSIS EQUITI,

ARCHIEPISCOPO COLONIENSI

SUMME VENERANDO

HANC

QUALEMCUNQUE ORATIONEM

EA, QUA PAR EST,

OBSERUANTIA

D. D. D.

AUCTOR.

nobis contigisse, et laetor quam maxime, et sine vlla adulatione, a qua longissime absum, cuiusque nulla est caussa, palam possum praedicare. Etenim priusquam huc aduenisses, *Sedemque Tuam Archiepiscopalem* in Coloniae Agrippinae, vrbis satis celebris, luce collocasses, non ea solum fama *Te* praecessit, vt multa cum *Tuis*, tum nobis etiam grata et accepta a *Te* sperare possemus, id quod vel per *Regem*, qui *Te* diligit, prouinciamque amplam et splendidam *Tibi* demandauit, non aliter nobis licebat; sed, posteaquam pluribus dioecesis *Tuae* regionibus a *Te* peragratis et perlustratis permulti de facie *Te* nouerunt, familiaritatemque quasi quandam *Tecum* contraxerunt, spem etiam illam nostram non modo confirmatam, sed victam quoque esse intelligimus, magnamque ex eo voluptatem percipimus. Legimus nonnulla prudenter ac liberaliter a *Te* scripta; cognouimus plura praeclare et vtiliter abs *Te* imperata et instituta; audiuimus, bene *Te* erga Euangelicos esse affectum, non minuere eos, nihil *Te* eis incommodi et molestiae afferre, domum *Tuam* nostrae etiam ecclesiae Ministris patere, fratres

in Christo et pastores eos a *Te* compellari, humanissime et amice hospitio excipi; eam denique, quod multo maximum est, in *Te* perspeximus morum integritatem, eam animi probitatem et simplicitatem, vt nobile illud *candoris et fidei Westphalicae* nomen, nunc, vt alia permulta, quibus olim et peregrinorum morum contagio nondum infecti clarebamus, sensim deletum renouare, et in episcoporum, quorum Paullus Apostolus imaginem adumbrat, numerum non immerito referri posse videaris.

Quarum omnium rerum fama cum ad nos, in angulum quasi quendam terrae obscurum reiectos et montibus vndique circumseptos, percrebuisset, et ad aures quoque meas peruenisset, multaque praeterea, quae commemorare modestia *Tua* vetat, mihi essent narrata: in hanc spem sum inductus, fore, vt me quoque, de multis vnum aliquem, aliique coetui et ordini, non admodum ab omnibus, olim certe, amato adscriptum ad *Te* admitteres, et, si tanquam annum ineuntem *Tibi* gratulaturus munusculum, etsi crasso filo, scriptiunculae nempe aliquid de

nobis contigisse, et laetor quam maxime, et sine vlla adulatione, a qua longissime abeum, cuiusque nulla est caussa, palam possum praedicare. Etenim priusquam huc aduenisses, *Sedemque Tuam Archiepiscopalem* in Coloniae Agrippinae, vrbis satis celebris, luce collocasses, non ea solum fama *Te* praecessit, vt multa cum *Tuis*, tum nobis etiam grata et accepta a *Te* sperare possemus, id quod vel per *Regem*, qui *Te* diligit, prouinciamque amplam et splendidam *Tibi* demandauit, non aliter nobis licebat; sed, posteaquam pluribus dioecesis *Tuae* regionibus a *Te* peragratis et perlustratis permulti de facie *Te* nouerunt, familiaritatemque quasi quandam *Tecum* contraxerunt, spem etiam illam nostram non modo confirmatam, sed victam quoque esse intelligimus, magnamque ex eo voluptatem percipimus. Legimus nonnulla prudenter ac liberaliter a *Te* scripta; cognouimus plura praeclare et vtiliter abs *Te* imperata et instituta; audiuimus, bene *Te* erga Euangelicos esse affectum, non minuere eos, nihil *Te* eis incommodi et molestiae afferre, domum *Tuam* nostrae etiam ecclesiae Ministris patere, fratres

in Christo et pastores eos a *Te* compellari, humanissime et amice hospitio excipi; eam denique, quod multo maximum est, in *Te* perspeximus morum integritatem, eam animi probitatem et simplicitatem, vt nobile illud *candoris et fidei Westphalicae* nomen, nunc, vt alia permulta, quibus olim et peregrinorum morum contagio nondum infecti clarebamus, sensim deletum renouare, et in episcoporum, quorum Paullus Apostolus imaginem adumbrat, numerum non immerito referri posse videaris.

Quarum omnium rerum fama cum ad nos, in angulum quasi quendam terrae obscurum reiectos et montibus vndique circumseptos, percrebuisset, et ad aures quoque meas peruenisset, multaque praeterea, quae commemorare modestia *Tua* vetat, mihi essent narrata: in hanc spem sum inductus, fore, vt me quoque, de multis vnum aliquem, aliique coetui et ordini, non admodum ab omnibus, olim certe, amato adscriptum ad *Te* admitteres, et, si tanquam annum ineuntem *Tibi* gratulaturus munusculum, etsi crasso filo, scriptiunculae nempe aliquid de

communibus nostris rebus *Tibi* offerrem, aequo id ac lubenti animo acciperes, praesertim cum ea, quae scripsi, maxima certe ex parte ab ingenio et liberalitate *Tua* non aliena esse videantur. Pacem amas et seruas; hominem de pace disserentem eamque suadentem non repudiabis. Quae si me spes non fefellit, eaque, quae protuli, *Tibi* probata, neq indigna, quae perficiantur aut saltem tententur, visa fuisse cognouero: vehementer ea de re gaudebo, meumque iudicio *Tuo* magis acuto comprobatum esse arbitrabor. Sin secus: homini erranti forte, et minus acriter cernenti et intelligenti, sed bonum tamen volenti, et aperte ingenueque, quid sentiat, profitenti nequaquam irasceris; errantem, *Vir Humanissime*, (at quis non errat?) in viam reduces, et meliora edocebis.

Senex Seni scribo. Multa per tot annos, quos exegimus, inprimisque per tria illa decennia, proxime superiora, multo pluribus maioribusque, quam alias saepenumero saecula, rebus gestis et cuiuscunque generis casibus referta, multa, inquam, his ipsis temporibus in

republica cum ciuili, tum litteraria et sacra vidimus; multa audiuimus, multa tulimus, nonnulla laetati sumus; plura deplorauimus. Iam prouecti aetate sumus; attigimus proxime metam vitae humanae, quam Moses septuaginta, ad summum octoginta annorum spatio circumscribit, et laborum aerumnarumque plenam iudicat. Gaudeamus, quod spatium illud paene emensi sumus, et, sicut vir ille diuinus, terram promissam et laudatam, *nouam* nempe illam, *et nouum coelum,* quae Apostolus christianos sperare iubet, non e longinquo prospicimus. Faxit Deus O. M. qui ad hunc vsque diem nos portauit, et seruauit, et beneficiis permultis et magnis cumulauit, quique *nec in senectute et canitie* nos deserit, vt, quod reliquum est stadii nobis demensi, *alacriter et constanter, intuentes in Iesum, fidei nostrae auctorem et consummatorem, decurramus; Te*que inprimis, *Vir nobilissime,* complures adhuc per annos incolumem seruet, et exantlatis muneris *Tui* laboribus, multisque inde fructibus perceptis, ex hac *Sede Tua Archiepiscopali* in altiorem tandem dignitatis et felicitatis gradum, atque *ad gaudia Domini,*

nobis contigisse, et laetor quam maxime, et
sine vlla adulatione, a qua longissime absum,
cuiusque nulla est caussa, palam possum prae-
dicare. Etenim priusquam huc aduenisses, *Se-*
demque Tuam Archiepiscopalem in Coloniae Agrip-
pinae, vrbis satis celebris, luce collocasses,
non ea solum fama *Te* praecessit, vt multa cum
Tuis, tum nobis etiam grata et accepta a *Te*
sperare possemus, id quod vel per *Regem*, qu
Te diligit, prouinciamque amplam et splendi
dam *Tibi* demandauit, non aliter nobis liceba
sed, posteaquam pluribus dioecesis *Tuae* region
bus a *Te* peragratis et perlustratis permulti
facie *Te* nouerunt, familiaritatemque quasi qua
dam *Tecum* contraxerunt, spem etiam illa
nostram non modo confirmatam, sed victam qu
que esse intelligimus, magnamque ex eo
percipimus. Legimus nonnulla p
liberaliter a *Te* scripta; cognoui
praeclare et vtiliter abs *Te* imperat
diuimus, bene *Te* erga Euangel
non minuere eos, nihil *Te*
et molestiae afferre, domum
nostrae etiam ecclesiae Ministris patere, fr

in Christo et pastores eos a *Te* compellari, humanissime et amice hospitio excipi; eam denique, quod multo maximum est, in *Te* perspeximus morum integritatem, eam animi probitatem et simplicitatem, vt nobile illud *candoris et fidei Westphalicae* nomen, nunc, vt alia permulta, quibus olim et peregrinorum morum contagio nondum infecti clarebamus, sensim deletum renouare, et in episcoporum, quorum Paullus Apostolus imaginem adumbrat, numerum non immerito referri posse videaris.

Quarum omnium rerum fama cum ad nos, in angulum quasi quendam terrae obscurum reiectos et montibus vndique circumseptos, percrebuisset, et ad aures quoque meas peruenisset, multaque praeterea, quae commemorare modestia *Tua* vetat, mihi essent narrata: in hanc spem sum inductus, fore, vt me quoque, de multis vnum aliquem, aliique coetui et ordini, non admodum ab omnibus, olim certe, amato adscriptum ad *Te* admitteres, et, si tanquam annum ineuntem *Tibi* gratulaturus munusculum, etsi crasso filo, scriptiunculae nempe aliquid de

interdum venti et fluctus suboriuntur: sic orbis terrarum armorum strepitu et tempestatibus ciuilibus diu commotus et perturbatus, animique hominum, semper aliquid molientium, semel concitati tranquillari subito non potuerunt, et alius generis procellae et turbae exstiterunt. Exarsit eheu! vt scitis, exstincta vix illa bellorum externorum et incendiorum domesticorum flamma media in republica sacra, patrum nostrorum memoria saepius turbata, et scriptis polemicis aliisque iniuriosorum hominum factis exagitata, iam vero per annos aliquot paene pacata, exarsit, inquam, aliud quoddam bellum, non quidem cruentum illud, sed non minus ciuili isto luctuosum; congressae denuo sunt partes illae duae potiores, in quas ciuitas christiana longo ex tempore est diuisa; *Catholici*, quos vocant, et *Euangelici*, qui inducias fecerant, et in gratiam redire velle videbantur, arma recipere deposita, in aciem progredi, se prouocare inuicem ad pugnam, scriptis aliisque modis lacessere. Quod quidem bellum, latius subinde serpens, magisque, vt solet, in dies inflammatum quibus quasi scintillulis ac ventis conflatum sit, qua materie alitum, quis fax eius et tuba fuerit, qui duces et antesignani, quibus strategematibus sit gestum, quibus vtrinque armis et copiis pugnatum, quos casus habuerit et euentus, quae belligerantium pars clades plurimas acceperit, quae plurimas palmas reportarit, maximosque triumphos egerit, iam non attinet dicere, neque instituto meo et consilio valde foret consentaneum, et postea, quantum satis et opus est, de quibusdam earum

rerum dicetur. Vnum hoc opinari et certo affirmare licet, inter vos, qui adestis, cuicunque quisque parti faueat, et quomodo in ceteris dissentiat, reperiri neminem, quin hanc reipublicae vicem doleat, atque, vt non pax solum vtcunque fiat, et clamores calamorumque mucrones conquiescant, sed, quod multo est maius et optabilius, animi etiam alienati et exacerbati reconcilientur et in gratiam redeant, in votis habeat. Quem enim fugit, queduis bellum noxium esse et exitiosum, nec ita geri facile posse, quin is quoque, qui superior discedit, plagam aliquam accipiat? Quis non intelligit, quo acriores sint contentiones de rebus, quae ad religionem pertinent, eo maiorem quasi puluerem excitari, et solem obscurari; eo densioribus veritatis lucem, quae nonnisi menti attentae et perturbationibus vacuae apparet, nebulis obrui; eo longius animos et studia hominum a vero religionis scopo, qui totus est in vitae et morum emendatione positus, abduci; eo minus caueri posse, ne sensus et cogitationes animum subeant, et voces excidant, quae mutuo illi amori, quem religio christiana instillat, repugnent, eumque, si non expellant omnino, tamen minuant? Cui denique in mentem non venit pacificatorii illius Paullini praecepti: *Operam date, fratres, vt animorum consensus vestro concordiae studio conseruetur; vnum enim constituitis corpus, vnum accepistis spiritum, vna eademque spes proposita vobis est, vni subestis Domino, vni religionis formulae adscripti, vno sacro fonte initiati estis, vnum denique colitis Deum, eundemque omnium Patrem, qui omni-*

nobis contigisse, et laetor quam maxime, et sine vlla adulatione, a qua longissime absum, cuiusque nulla est caussa, palam possum praedicare. Etenim priusquam huc aduenisses, *Sedemque Tuam Archiepiscopalem* in Coloniae Agrippinae, vrbis satis celebris, luce collocasses, non ea solum fama *Te* praecessit, vt multa cum *Tuis*, tum nobis etiam grata et accepta a *Te* sperare possemus, id quod vel per *Regem*, qui *Te* diligit, prouinciamque amplam et splendidam *Tibi* demandauit, non aliter nobis licebat; sed, posteaquam pluribus dioecesis *Tuae* regionibus a *Te* peragratis et perlustratis permulti de facie *Te* nouerunt, familiaritatemque quasi quandam *Tecum* contraxerunt, spem etiam illam nostram non modo confirmatam, sed victam quoque esse intelligimus, magnamque ex eo voluptatem percipimus. Legimus nonnulla prudenter ac liberaliter a *Te* scripta; cognouimus plura praeclare et vtiliter abs *Te* imperata et instituta; audiuimus, bene *Te* erga Euangelicos esse affectum, non minuere eos, nihil *Te* eis incommodi et molestiae afferre, domum *Tuam* nostrae etiam ecclesiae Ministris patere, fratres

in Christo et pastores eos a *Te* compellari, humanissime et amice hospitio excipi; eam denique, quod multo maximum est, in *Te* perspeximus morum integritatem, eam animi probitatem et simplicitatem, vt nobile illud *candoris et fidei Westphalicae* nomen, nunc, vt alia permulta, quibus olim et peregrinorum morum contagio nondum infecti clarebamus, sensim deletum renouare, et in episcoporum, quorum Paullus Apostolus imaginem adumbrat, numerum non immerito referri posse videaris.

Quarum omnium rerum fama cum ad nos, in angulum quasi quendam terrae obscurum reiectos et montibus vndique circumseptos, percrebuisset, et ad aures quoque meas peruenisset, multaque praeterea, quae commemorare modestia *Tua* vetat, mihi essent narrata: in hanc spem sum inductus, fore, vt me quoque, de multis vnum aliquem, aliique coetui et ordini, non admodum ab omnibus, olim certe, amato adscriptum ad *Te* admitteres, et, si tanquam annum ineuntem *Tibi* gratulaturus munusculum, etsi crasso filo, scriptiunculae nempe aliquid de

bus superior omnibus prospicit; omnibusque vobis adest, et bona quaecunque benignissime tribuit? Quae quidem omnia qui animo recte perpendit, existimarique vult, ita se cogitare et sentire, vt hominem sapientem et vere christianum decet, profecto is non poterit non optare vehementer, vt pax illa et fraterna paene caritas, quae inter Euangelicos et Catholicos esse coeperat, iniquitate temporum et hominum quorundam turbulentorum importunitate et temeritate exturbata et exterminata, in ciuitatem christianam quam primum redeat, in eaque reducenda, et omni ratione ac modo retinenda pro virili parte elaborare. Quo consilio et fine quamquam a multis iam vtriusque sectae multa excogitata et in medium prolata esse scio et gratus agnosco: tamen cum quaedam in eis deprendere mihi visus essem non satis explanata, alia imperiosa et minus liberalia, nonnulla etiam prorsus aliena aut facti saltem perquam difficilia, hanc mihi quoque veniam datum iri putaui, vt symbolam aliquam meam afferrem, quaeque ea de re in mentem mihi venerant, paucis exponerem. Quapropter missis iis, quos iurgia et rixae iuuant, quique eis quasi pascuntur, *Vos* in hoc mihi veluti senatu et consilio adesse volui, quos rerum earum, quae in republica nostra geruntur, non ignaros, quos attentos ac dociles, quos aequos et peritos iudices, quos a partium studio alienos, quos mites et facile placabiles, quos veritatis et pacis studiosos, dextramque, quam vobis porrigo, haud detrectaturos, quos, vt vno verbo omnia complectar, tales, quales volo et causa postu-

lat, esse cognoueram. Lactor sane, *Fratres suauissimi*, maximasque vobis ago gratias, quod frequentes adesse voluistis, meque de caussa communi verba breuiter facientem vt attente ac benuole audiatis, et ingenii mei tenuitatem et imbecillitatem sapientia vestra et aequitate subleuetis, maiorem in modum a vobis peto. Deinceps ibimus in consilium, conferemus inter nos de pacis conditionibus eiusque conficiendae ratione, excutiemus omnia et in omnes partes versabimus, aperte, modeste, comiter dicemus, quid sentiamus, placide et attente alter alterum audiet, a vero forte aberrantem leniter et vrbane corriget, quae minus arrident, seponemus, alia afferemus; tum denique sententiae perrogabuntur, fiet senatus consultum, auctoritates subscribentur, pax pronunciabitur; alios quoque, qui iam non adsunt, quam plurimos poterimus, ad subscribendum inuitabimus, omnes vicos, pagos, vrbes, regiones denique omnes, quae nobis patent, pacificabimus. Sic foedus, spero, ferietur illo, quod reges saepe faciunt, paullo sanctius et salutarius, paxque semel stabilita et firmata nunquam labefactabitur, iique, qui in castris et statione remanere voluerint, vt vigiles conclamatae salutis deserentur et soli relinquentur. Sed antequam in hanc orationem et locum amoenissimum, quo sane animus festinat, ingrediar, permittite, quaeso, *Fratres*, vt per aspera paullisper vos ducam, et paucula quaedam, minus forte grata, sed non aliena, et de *me* et de *belli*, cuius finem quaerimus, *natura*, tanquam viae

muniendae caussa, praemittam. Per aspera tamen ad astra tandem veniemus.

Ad *me* quidem quod attinet, mirabimini fortasse, *Fratres*, et partim adeo indignabimini, me, quem quidam in hoc bello, etsi non in ducum et antesignanorum, in gregariorum tamen et quasi velitum numero habent, mediis e castris et sago prope indutum in haec rostra irenica prouolasse, et vnum aliquem ex hostibus et acerrimis pacis turbatoribus de pace verba facere audere. Sic igitur de me habetote. Confiteor ingenue, nec vlla ratione dissimulo, quod negari dissimularique non potest: Fui, fui, inquam, aliquamdiu in acie aduersa; steti, non contra vos quidem, quos nullos aduersus nos stantes videbam, sed contra eos, quos ipsi in vestrorum numero non ducitis; feci, si gloriari licet, cum *Tzschirnero*, *Krugio*, aliisque claris velut imperatoribus fortissimisque possessionis nostrae communis propugnatoribus et defensoribus; scripsi, vt videatis, nihil me celare, nihil tegere, scripsi pro ingenio meo exiguo quaedam de Proselytos faciendi cupidine ac modo, non admodum peruulgata et forsan vobis nondum cognita, quae vero vir quidam doctus minime ad bellum ciendum, sed ad pacem conciliandam spectare censui. Sed non feci, nisi lacessitus, acriter quidem, sed non acerbe et aspere; non diutius feci, quam necesse fuit; feci, quia ecclesia mihi carissima, quam antistites et doctores eius destituere non debent, vexabatur, quia periculum ei imminebat, quia pro aris et focis dimicandum erat, quod omittere aut lente

agere, hominis sane esset ignaui, sua negligentia et officium suum turpissime deserentis. Iam vero ex acie et proelio discedo, non quo facti poeniteat, non, quo timeam et in fugam sim coniectus, aut vulnere aliquo letali afflictus conciderim, sed quoniam non lubenter et animi caussa pugno, multique interea exstitere viri fortes et exercitati, qui caussam nostram, quamdiu eis videbitur et necesse erit, satis defendent. Verissime insuper hoc possum adfirmare et iure meo contendere, illo ipso me tempore, quo hostiliter agere quibusdam videbar, hostilem animum non gessisse, ita plane, vt semper fui, erga fidei vestrae consortes, quibuscum viuo, fuisse affectum, a nemine, qui non ipse me repellebat, me auertisse, laesisse neminem, nemini, etiam oculo forte iniquo et toruo me adspectanti, aut alio quocunque modo infestanti, par pari retulisse, cuiuis, qui ope mea indigebat, liberalem me exhibuisse et beneficum, omnia omnibus praestitisse humanitatis officia, pacem cum Parochis vestris semper coluisse, consuetudinem cum iis, qui ipsi non fugiebant, non defugisse, ut paucis dicam, medio in bello perinde me esse versatum, ac si in pace viuerem, vt omnes mihi testabuntur, qui me norunt et verum fateri volent. Non eo hoc dico, quod de me ipso praedicem (nam quid laudis est, non odisse alios?) sed vt iudicare possitis, non inepte me agere, nec tam indignum, quam multi forte putant, me esse, qui pacem suadeam, dummodo ea proferam, quae auribus vestris non indigna esse videantur.

De bello autem, de quo deinceps dicendum erat, eiusque *natura et indole*, in hac semper opinione fui, et etiam nunc sum: quamquam optandum non erat, eoque, si omnes voluissent, facile supersederi potuisset, *necessarium* tamen illud fuisse, et *quodammodo vtile ac salutare. Necessario* et coacte in hanc arenam nos descendisse, Vosmet ipsos, peritos arbitros et aequos, non ignorare, vel plane infitiari velle aut posse arbitror. Sunt quidem, qui sui excusandi caussa nos, tumultuosi et rixosi illius *Lutheri* commilitones et satellites, incusent, qui putent aut potius simulent, se plane esse insontes et niue candidiores, nos nigros istos esse, nos classicum cecinisse et arma intulisse, a nobis, a nobis solis bellum et mala omnia esse profecta. Non est ita, *Auditores*, profecto non est. Non vltro bellum intulimus, sed illatum excepimus; non oppugnauimus, sed oppugnati repugnauimus; non impetum primi fecimus, sed factum sustinuimus et vim vi repulimus. Recurrite, quaeso, *Fratres*, recurrite in tempora certamen illud proxime antegressa; repetite diligenter memoriam veterem; inspicite, quam attente et acriter potestis, in vitam et mores nostros, et reuocate in mentem, quomodo erga vos nos gesserimus. Num vlla in re vos offendimus? Num iura et commoda vestra minuímus, aut non potius amplificauimus? Num vllam vobis molestiam exhibuimus? Num quidquam commisimus, quod irritare vos et odio in nos inflammare potuisset, quod non potius vos reconciliare nobis, et gratiam atque amicitiam vestram nobis parere debuisset? Ostendite nobis aliquid tale,

et culpam in nos omnem recipiemus. An forte, (nemo enim, si sanus est, obiiciet nobis festum illud sacrorum emendatorum saeculare, quod vobis nocere nec debuit, nec potuit, et paullo ante bello iam flagrabat ecclesia,) quod non omnia perpessi sumus, quod restitimus, quod nos et nostra defendimus? At enim vero quis se non defendit, si iniuste petitur, et, quando aliunde auxilium praesto non est, moderamine, quod iuris consulti concedunt, inculpatae tutelae non vtitur? Quis possessiones, libertatem, famam non tuetur, si quis ea eripere conatur? Quid? ne sentire quidem et suspicere debuimus, cum ex latibulis quibusdam, velut insidiis, cuiusque generis tela, spicula, maledictorum et conuiciorum stercora in nos coniicerentur, quae nominare multa possem *Raessiana*, *Weissiana*, *Prechtliana*, *Wageneriana* et aliorum sexcenta, nisi lubenter ab iis abstinerem, ne irritare quempiam et laedere velle videar? Quid? non licuisset nobis, arcere cupidos istos et abigere, qui suis opibus et copiis non contenti in nostras irruebant, ouilia perfringebant, agnos surripiebant, oues et adultos in castra sua pellicicbant aut pertrahebant? Quid? non indigne feramus, non commoueamur quam maxime, non caueamus nobis et omni cura et cogitatione saluti nostrae prospiciamus, si in inuidiam adducimur, nomen nostrum tanquam infame et seditiosum ad Principes defertur, plebs leuis et credula in nos incitatur, et pericula nobis vndique creantur? Accusandi profecto vt proditores perfidi et nefarii, et a vobis ipsis merito irridendi et contemnendi, nomi-

neque, quod a viris illis animosis ac generosis, qui in comitiis Spirensibus postulationibus iniquissimis et legi contra se et suos latae fortiter intercedebant, hereditate quasi accepimus, hoc igitur nomine honorificentissimo et de officio nostro graviter nos admonente, quo adhuc insignimur et insigniri semper volumus, prorsus fuissemus indigni: si tacuissemus, si omnia susque deque habuissemus, si religionem nostram, si Reformationem, rem omnium saluberrimam, si auctores eius optime de nobis promeritos, inprimisque *Lutherum* nostrum, virum omni honore prosequendum, si totam denique nostram ecclesiam, quae curae nostrae se commisit, cuiusque spes omnis in nobis, tutoribus suis, est posita, derelinquere proteruo cuiuis diripiendam, lacerandam, et conuiciis proscindendam obiicere voluissemus. *Mercenariorum*, vt Christus ait, ipse pastor optimus et suorum tutor diligentissimus, mercenariorum est, conspecto lupo fugam capessere; *pastoris boni et fidelis*, resistere et vel cum vitae suae periculo cauere, ne quid detrimenti grex fidei et curae suae creditus capiat. Liberrime haec omnia apud vos professus sum, *Fratres*, nec molli, vt aiunt, sed graui brachio attigi, quia sic mihi persuasum habeo, vos a consiliis et conatibus, de quibus questus sum, longissime abhorrere, et ne verbulo quidem hanc rem, vobis sine dubio molestam, mihi non iucundam, commemorassem fortasse, nisi ad caussam, quam ago, pertineret, et nisi vosmet ipsos, si eo, quo nos eramus, loco fuissetis, idem, quod nos non facere non potuimus, haud

cunctanter facturos fuisse, certo scirem. Sed ad alia progrediamur.

Vtile quodammodo dixi *et salutare* fuisse certamen illud a nobis initum, nec argumentis forte et signis, quibus hoc demonstretur, omnino destitutum. Si bella suscipiuntur de rebus ad rempublicam pertinentibus; vires et opes sunt metiendae, copiae comparandae, delectus habendi, vrbes et castella munienda, dilapsa reficienda, noua excitanda, vigilandum est, prouidendum, audendum, laborandum, quae quidem omnia quam sint ad salutem exercitus, totiusque saepe populi vtilia, et in posterum etiam prodesse possint, nemo non talium rerum peritus facile nobis exposuerit. Similiter bellum de rebus nostris sacris coeptum et ad hunc vsque diem gestum et *Vobis* et *nobis* commodi aliquid non sane contemnendum attulisse videtur. *Vobis* (eos semper dico, quibus admonitione opus erat, et etiam nunc forte est;) vobis igitur hoc, vt disceretis, armis illis obtusis et aeruginosis, quae maiores vestri vsurpare consueuerant, non amplius esse locum, aliis iam iisque acutioribus et magis politis esse vtendum; quaestiones de haereticis et iudicia capitis iam ne in Hispania quidem dari; rogos non exstrui, ignes et flammas esse exstinctas, refutationes et argumenta idonea, doctrinae quoque copiam et stili elegantiam requiri; multa in religione et sacris esse retractanda, et vel permutanda melioribus, vel magis limanda et expolienda; non deesse et inter vos, qui non ita sint hebetes et creduli, vt omnia, quae vos oblectant, eorum sint ad palatum,

omnibusque, quae de nobis, de reformatione, de religione et ecclesia nostra eis insusurrantur, fidem habeant; causam nostram non tam esse desperatam, vt defendi nullo modo possit, nosque non adeo esse inertes et imparatos, aut a Principibus non euangelicis modo, sed etiam catholicis adeo derelictos et despectos, quam opinati forte fueratis. *Nobis* inprimis illud, vt ii de nobis, qui obdormiuerant, e somno suo et lethargia excitarentur, vt ingenia tarda et obtusa acuerentur, vt negligentes et ingrati bona sua nossent, vt incuriosi et dissoluti prudentius se gererent, et ab iis, quae dedecori ipsis et probro apud vos esse possent, magis abstinerent, vt memoria antiquitatis et virorum de ecclesia nostra optime meritorum paene obliterata recoleretur, vt monumenta instauratorum sacrorum aliique libri vtilissimi non amplius lecti reuoluerentur, vt, quod in maximis merito et exoptatissimis bonis numeramus, Scriptura sacra, ex qua arma acutissima et decretoria depromimus, in compluribus nostrorum domibus in angulum abiecta, et situ ac squalore obsita, repeteretur, legeretur et in dignitatem pristinam restitueretur, et quae sunt eius generis alia permulta, quae iam necesse non est commemorare. Quamobrem multi etiam e nostratibus, iique viri etii litterati amantes et pacis diligentissimi certamen illud sibi oblatum non defugerunt, et arma, quamquam inuiti et necessitate coacti, fortiter ac strenue capessiuerunt, multaque scitu perutilia et scite scripta in medium protulerunt.

Verum enim vero tametsi facile largiar, bellum, quod saepius nominandum est, non omni fructu et commodo carere, nec casibus funestis et exitiosis omni ex parte esse annumerandum: id tamen quoque non infitior, sed lubens concedo et vere doleo, multum etiam incommodi et mali in rem publicam christianam inde redundasse, et eo plus in dies esse redundaturum, quo magis in longum extrahitur, praesertim si porro ea ratione, iis armis et instrumentis, iis artibus, ea animi et orationis acrimonia, ea calumniandi, criminandi, conuitiandi libidine et licentia confligitur, qua multi pro sua ingenii et animi indole, quam eis non inuidemus, confligere coeperunt. Finiatur ergo bellum satis diu continuatum; deponantur arma cum iusta, tum iniusta, cum vltro, tum inuite sumta; sanentur vulnera animi subinde recrudescentia; cessent irae et odia et iurgia e Pandorae tanquam pyxide effusa; redeat amor, redeat quies et alma pax in rem publicam christianam nimis diu perturbatam. Accipite (ad hanc enim orationem animus dudum properat,) accipite, *Fratres amantissimi*, pacis et concordiae non minus, quam ego, studiosi, quibus rebus hoc opus, arduum quidem et multis difficultatibus implicatum, sed voluntatem tamen et vires non superans optime perfici, saltem inchoari, quaeque maxime illud impediunt, amoueri posse videantur. Leuiora illa quidem sunt, nec speciosa et splendida, sed ad id tamen, quod volumus, vt opinor, adposita, et quasi praeparatoria quaedam conditionesque praeuiae,

sine quibus pacem firmam et diuturnam fieri nullam posse existimo.

Ac primum quidem hoc summopere cauendum esse mihi videtur, *ne in origines belli*, de quo dico, *eiusque auctorem nimis diligenter inquiramus, eaque de re inter nos disceptemus.* Quamquam enim magnum est, vt poëta ait, *belli cognoscere caussas*, et medici etiam prudentes ac periti in sanandis corporum morbis eo se felicius versari et medelam saepe praesentem sibi ostendi recte opinantur, quo penitius caussam et sedem mali exploratam et perspectam habeant: huius tamen animorum quasi morbi, quo laboramus, paullo alia est ratio. Haud scio, an in iurgiis et controuersiis componendis quidquam minus plerumque prosit, quam nimis curiosa fontium, e quibus emanarint, omnibus vestigiis indagatio, saltem patefactio et mutua exprobratio. Constat enim, quacunque demum de re homines inter se litigarint, si rimantur omnia, si de eo, qui primus prouocarit et ansam contentionis dederit, diligentius quaerunt, et, vt pueri rixantes, si praeceptor interuenerit, alter in alterum culpam confert, tum nouam saepe litem gigni, actionem pacis cito abrumpi, eosque, qui ad paciscendum et in gratiam redeundum conuenerant, re infecta et magis etiam exasperatos discedere, idque eo fieri facilius, quo maioris momenti res est, de qua contenderant, quoque plus damni ex ea enatum fuerat. Nam ita plerique morati sunt, vt, quantumuis culpae suae sibi sint conscii, id tamen nolint confiteri, sed speciem innocentiae prae se ferre velint. Idem nobis in caussa

nostra et controuersia sat graui sine dubio accidet, si inepte istis curiosis et simulatoribus erimus similes; recrudescent vulnera cicatrice vix obducta; exulcerabuntur animi, bellum redintegrabitur. Liceat ergo tibi et in hoc bello caussas cognoscere et latibula huius quasi ferae inuestigare, id quod a me ipso supra, cum aliud agerem et legem pacis nondum ferrem, obiter factum esse meministis, et, si mens tibi conscia recti fuerit, ea de re laetari; sed, si pacem vis, noli aperire, quid deprehenderis, caue te iactes, et de innocentia tua, de tua prudentia, de mansuetis tuis moribus, de tua erga dissentientes patientia et facilitate multum glorieris, intimo velut pectore omnia contineas, in sinu gaudeas. Quodsi secus feceris, si tu, Romane, Euangelicum, tu, Euangelice, Romanum accusas; si tu eum primum, acerrimum, solum aggressorem esse vis; si modo hoc, modo illud improbe dictum factumue vobis inuicem exprobratis: nae vereor, ne ad rixas et pugnas denuo veniat, et sapientissima pacis consilia irrita sint futura. Prudentius faciamus, *Fratres;* satis sit, exstare bellum et nocuisse; de origine et auctore non magnopere disquiramus, saltem non disputemus et disceptemus; non omnem culpam transferamus in alios; memores illius: *errare et peccare humanum est*, aliquam eius particulam in nos recipiamus, aut, quod satius est, totam hanc rem ne attingamus quidem, relinquamus in medio, et sententiae illi omnia dirimenti: *adhuc sub iudice lis est*, adstipulemur. Quo facto culpa nostra non maior erit, quam reuera est, et omnes, qui neu-

tri fauent parti, eam agnoscent; sed magna nouae altercationis et exulcerationis ansa praecidetur, et negotium, quod suscepimus, eo citius conficietur et ad finem perducetur.

Sin autem hac cautione et moderatione prudenti adhibita res nostrae non conuenerint, si porro belligerandum, disputandum, scribendum fuerit; hoc saltem, non equidem a vobis, qui ipsi et sponte vestra hanc vobis legem praescribitis, sed ab omnibus et singulis, qui litigare voluerint, quosque admonere forte opus est, peto ac postulo, *vt ab execrationibus, a diris, a calumniis et conuiciis, siue voce, siue scriptis, siue ex suggestu et in concione, siue in sermone consuetudinis quotidianae fiant, prorsus in posterum abstineant*, aut, si genio suo indulgere voluerint, id latine faciant, et in hac saltem Latii elegantioris regione se versatos esse ostendant, ne populus audiat et conuiciari ab eis discat. Nota sunt anathemata ista horribilia, quibus omnes, quotquot sint, qui non plane credunt, quod ipsi credimus, salutis aeternae spe olim intercludebantur, et in infima quasi tartara detrudebantur, quas sententias damnatorias et Rhadamantheas etiam nunc hic illic non raro audire licet. Notae sunt subdolae istae et fictae criminationes, quibus ii, qui nobiscum non faciunt, in suspicionem adducuntur, in ius quasi vocantur, ad tribunalia Principum rapiuntur, et ad comedendum et puniendum propinantur. Nota denique sunt, vt plura omittam, sollemnia ista schismaticorum, haereticorum, infidelium nomina, et sexcen-

tae aliae voces inuidiosae et contumeliosae, quibus tot circuli et confabulationes hominum percrepant, tot acta litteraria aliique libelli scatent, tot templa, conciones et orationes scilicet sacrae resonant, quas in hunc locum et consessum honestissimum proferre pudet. Non commemorabo iam, quantopere ista omnia omni vi prehendi et persuadendi careant et vel optimam caussam suspectam reddant. Non in mentem reuocabo, quales simus, quamque indigna ista sint viris doctis et omni litterarum genere et copia excultis et instructis, quorum est, docere, demonstrare, argumentis vti firmis, perspicuis et ad persuadendum accommodatis; non de tripode dicere, et quae credenda sint, necne, imperare, non damnare eos, qui aliter sentiunt, non sophisticis artibus et captiunculis circumuenire, non clamoribus et dicteriis obtundere et concidere. Non monebo denique, quantum abhorreant ista ab vrbanitate hominis vitae communis non ignari et moribus commodis limati, quem iucunde, facete, salse loqui decet, minime vero vt vnus aliquis de plebe, minime rustice, scurriliter, aspere et contumeliose. Vnum hoc dicam, quod huc pertinet, nihil magis displicere et offendere, nihil magis exacerbare animos et rixas parere, nihil paci et concordiae, quam reducere in ecclesiam volumus, magis officere et viam intercludere, quam acerbitatem et inhumanitatem impolitorum et importunorum istorum, qui, siue loquantur de iis, qui haereticorum eis nomine veniunt, siue scribant de iis, siue in ephemeridibus suis de scriptis eorum sententiam ferant, bilem atram et

quidquid in buccam venit, eructant, nec os suum foedum et immane aperire vnquam possunt, quin damnationum, probrorum et maledictorum spuma et illuuies ex eo, tanquam ex gurgite vasto profluat. Militibus improbis et malitiosis sunt similes, qui, vt hosti nocenant, tela in eum iaculantur venenata, aut pueris petulantibus, qui praetereuntes coeno et lapidibus petunt, sed non raro etiam colaphis et fustibus castigantur. Ignoscite, *Fratres*, quod in hoc coeno et luto tamdiu versor; dico apud viros vrbanos et omni morum elegantia politos, quorum oculos et aures talibus ostendendis et commemorandis offendere non licet. Volutentur impuri isti, quocunque in limo et dedecore eis libuerit: nos spurcitie et sordibus illis nunquam inquinabimur; mundus sit sermo, munda oratio, munda scripta nostra; studiosi semper erimus decoris illius a Paullo commendati: *absit a vobis omnis acerbitas et aestus animi, ira, iracundi clamores et calumniae, omnisque generis malignitas; sermones aliis noxios ne proferatis, sed eos, qui aliorum vtilitati inseruiunt et audientibus grati sunt; sermo vester sit gratia plenus, sale quasi conditus, probe videntes, quomodo cuique respondere debeatis.*

Venio nunc ad locum illum spinosum, nondum satis explicatum et forte inexplicabilem, qui complures iam Principes et homines doctos exercuit, quamquam in caussa, quae agitur, minime praetereundum et euitandum; quem vero locum, quia alias iam a me est perlustratus, multisque, quos aliquando in eum deduxeram, parum, vt incommodo aliquo meo sensi,

amoenus, atque adeo horridus et paene infestus visus fuerat, suspenso, vt aiunt, pede et festinante attingam. Quodsi in annos proxime elapsos pedem referre, et ad fontem vsque et scaturiginem, vnde bellum nostrum domesticum, omnisque malorum, quae inde nata sunt, colluuies erupit, totumque fere, quem coetus vtriusque glebae adscripti incolunt, agrum inundauit, recurrere volumus: reperiemus profecto, *Fratres*, et celare nullo modo poterimus, tunc primum temporis signum pugnae quasi buccina datum et vexillum propositum, tum primum offensioni locum factum esse, cum quidam nimis, animarum dicam? an aliarum rerum cupidi, et falsa illa et maligna: *extra ecclesiam nullam esse salutem*, et nonnisi sibi iisque, qui eadem via incedunt, aditum ad coelum patere, opinione imbuti, in id omni cogitatione, cura et studio incumbere inciperent, vt omnes, quos possent, in hanc vnice, vti quidem opinabantur, viam et semitam rectam perducerent, et *proselytos*, quos vocant, quam plurimos et quocunque modo et ratione facerent. Audistis et his ipsis oculis vestris vidistis, quantopere et quanto zelo incensi hi commilitonum et tironum conquisitores diligentissimi hoc in negotio elaborabant; vt omnes quasi neruos in id intendebant; quam praefracte in contrahendis matrimoniis, vbi alteruter coniux formulae euangelicae addictus erat, benedictionem sacerdotalem negabant, nisi ex se nascendos atque adeo vna cum eis semet ipsum ecclesiae verae et saluificae dicaret, et vel Regis ipsius leges in hanc rem latas contemnebant et eludebant;

quanta auiditate possessionem prolis, a matre nondum conceptae, a patre nondum susceptae, nobisque dimidia saltem ex parte debitae occupabant; vt venabantur vbique et piscabantur, quot plagas et retia tendebant, quas escas et cupedias apponebant, quibus donis et promissis alliciebant, quibus minis terrebant, quas insidias struebant, quibus artibus et dolis vtebantur, quomodo nihil inexpertum, nihil intentatum relinquebant, vt peras suas venatorias et verricula piscatoria implerent, et aliquos saltem caperent. Nostis haec omnia, *Fratres*, atque his ipsis oculis et auribus vestris percepistis, quamquam ipsi non fecistis, in iisque, qui fecerant, nullo iudiciorum vestrorum genere comprobastis. Quae nos vero cum ferre nec vellemus neque possemus, cum nostra nobis vindicaremus, cum septa nostra et piscinas nobis caras custodiremus, eosque, quibus nihil ibi erat negotii, abigeremus: non fieri non potuit, quin larga inde dolorum, querelarum, irarum, rixarum et contentionum seges enasceretur. Profecto, persuasissimum hoc mihi est, non esset nata, pax et concordia, quae inter nos esse coeperat, non esset turbata et hodie maneret, nisi ista accidissent et illud quasi Eridos pomum in medium esset coniectum. Quae cum ita sint, *Fratres;* coniectura facile adsequi potestis, quid faciendum, quid cauendum et fugiendum sit; intelligetis, hanc radicem amaram funditus esse exstirpandam, illum discordiae et iurgiorum largissimum fontem esse obturandum, infelix illud et intempestiuum proselytorum gregem cogendi studium prorsus esse

intermittendum et auersandum. Quod quidem non hanc habet vim, quasi optare non deberemus, vt alii fidem nostram amplectantur, eosque, qui sua sponte, qui iustis et grauibus de caussis, qui vero mentis iudicio et intimo animi sensu commoti et impulsi ad nos se conferunt, in familiam et gentem nostram adoptare; id quod et Iesus ipse eiusque legati fecerunt, et eorum exemplo complures viri boni et pii, propagandi inter Ethnicos euangelii caussa in vltimas terrae oras proficiscentes, hodie faciunt, propterea non vituperandi, sed laudandi, et nosmet ipsi nuper non in Mühlhusianis solum aliisque non paucis, quorum fides et integritas explorata nobis et probata fuerat, quamquam non sine multa maleuolorum obtrectatione, fecimus, sed Deo annuente in posterum etiam Scriptura sacra vobis et Graecis distribuenda legandisque ad Paganos euangelii praeconibus facere non dubitabimus. At enim vero si eo consilio et modo Proselyti quaeruntur, quo circumforanei isti doctores, quos Iesus grauiter notat, quaerebant; si Iesuitarum ab inferis rediuiuorum more non ob dignitatem, sed ad numerum explendum, non doctrina, sed dolo et vi, non alliciendo et persuadendo, sed pelliciendo et pedibus quasi trahendo; si ea, qua nonnulli solent, cupiditate, eo aestu, eo impetu, eo fanatico prope ardore ac furore farrago eorum vndique conuerritur et colligitur: profecto nouae subinde turbae existent, nouae irae, nouae querimoniae, noua et continua hinc aggressio, illinc reluctatio et propugnatio; prius, mihi credite, prius vadis flamma,

quam pax fiat, quam aut cum catholica ecclesia euangelica, aut cum euangelica ecclesia catholica redeat in gratiam. Sed nolo progredi longius, vt dixi, et in hoc dumcto nunquam forte caedendo diutius haerere. Refrigescet sane ille Proselytos congregandi ardor; refrenabitur vehementius et felicius, quam vel acerrimis Principum imperiis et decretis, in templorum adyta et confessionariorum cellas non penetrantibus, fieri vnquam potest, indomita ista in alienas possessiones inuadendi audacia, si in locum vani istius ac duri: *extra ecclesiam non salus*, vna illa substituetur verior et mitior Petri Apostoli sententia: *quacunque ex gente qui Deum colit, et recte agit, is ei acceptus est et gratus*, aut Seruatoris optimi ipsius memorabile et plenum spei et solatii effatum: *hoc vobis confirmo et adseuero, fore aliquando, vt permulti ab ortu solis et occasu, a meridie et septentrione*, ab omnibusque mundi plagis et nationibus *cum Abrahamo, Isaaco et Iacobo in coelo accumbant*, eodemque cum eis honore et felicitate perfruantur. Vtique illucescet, hoc perpendite, o callidi vos omnes et importuni animarum captatores et expugnatores, hoc in animo vobiscum etiam atque etiam versate, illucescet aliquando dies ille clarissimus, vbi iudex hominum supremus et aequissimus ex vnoquoque eorum, qui thronum eius splendidum circumstant, minime quaeret, Iudaeus fuerit, an paganus, Catholicus, an Euangelicus, in his terris haeretici inuiso nomine notatus, an orthodoxus, et agmen ecclesiae saluificantis secutus: sed id potissimum spectabit, num orthodoxe et sancte

vixerit, feceritque, quibus vere saluari posset; *) num *esurienti cibum*, *sitienti potum*, *peregrinanti hospitium*, *nudo vestem*, *aegroto fomenta dolorum praebuerit;* num quaeuis humanitatis et virtutis officia expleuerit, *verumque patri suo coelesti obsequium praestiterit.* Tunc vero et vobis, animarum aucupibus, illud sole fiet clarius, non propterea coronas vobis et praemia aeterna iri tributum, quod proselytos fecistis, quod quam plurimos miseros parentibusque quasi orbos in gremio matris, quo nomine blando vestra sola ecclesia a vobis salutatur, deposuistis; sed tum demum *summum illum Pastorem serto nunquam marcescente* vos ornaturum esse, si gregi vestro et proprio bene prospexistis, ouesque curae vestrae concreditas in pascua vere salubria et rectam ad felicitatem aeternam viam deduxistis.

Reliquum est, *Fratres amantissimi*, vt paci, quam reuerti ad nos volumus, non verbis solum et formulis pacificis, sed re ipsa et factis aditum patefaciamus; vt, quod multo maioris est momenti, et in quo cardo negotii vertitur, *omnes*, *quos possumus*, *quolibet amoris et mutui officii genere nobis deuinciamus.* Parum est, quod multi satis habent, et homini vere chri-

*) Me propter ea, quae dixi, non in Indifferentistarum, Syncretistarum aut Latitudinariorum, quos vocant, censum esse referendum, non opus est monere. Non dixi, nihil omnino interesse, quid credas, sed non satis esse, requiri etiam, idque potissimum, vt recte agas.

stiano, *in quo idem sensus inest*, *qualis etiam fuit in Iesu Christo*, omnium virtutum, amoris inprimis et beneuolentiae, exemplo praestantissimo et omnibus numeris absolutissimo, nullo modo satisfacit, si diuersarum partium religiosarum sectatores sibi inuicem non inuident, si odio se non prosequuntur, si non nocent sibi et molestia se non afficiunt, si (liceat verbo latino vti sensu germanico,) se mutuo tolerant, et vteunque ferunt. Valeat, valeat barbara illa et maligna *tolerantiae* vox; cedat nomini liberaliori, magisque humano et christiano; *amor*, amor et *fraterna caritas*, et indefessum ac verum aliis inseruiendi studium omnia pectora occupet et obsideat; reluceat in nobis pulcerrima illa Hierosolymitanae veteris ecclesiae imago ab Euangelista adumbrata: *vnum omnium erat cor*, *vna anima*, *fidelesque omnes omnia habebant communia*, *et prout cuique opus erat*, *ei impertiebant*. Operam demus, *Fratres dilectissimi*, et, quantum viribus possumus, enitamur, vt haec nostrae quoque ecclesiae species sit et forma, vt praeclara illa, quae de priscis Christianis praedicantur, aliqua saltem ex parte et in nos cadant. Et profecto possumus, *Fratres*, possumus multa, si volumus. Circumspice modo, quisquis es et quocunque loco es, catholica ampla aut euangelica angusta castra sequens, circumspice diligenter, ad eosque, qui prope tibi adsunt, oculos et animum aduerte; capta et amplectere quamcunque eis benefaciendi occasionem tibi oblatam; meditare et sedulo tecum reputa, quomodo et quanam in re commodare eis et gratificari possis. Tu, qui oleo sancto

vnctus es, ne profanum habeas eum, qui vnctura illa caret; collegam et fratrem puta; consuetudinem cum eo et consortium ne defuge; sermonem cum eo confer non de iis, quae cuique vestrum in religione et munere sunt propria, sed de aliis multis iisque grauioribus, quae vobis sunt communia. Tu, qui Christum, nulla effigie proposita, colis, et coram eo, *quem Angeli Dei adorant*, genua flectere renuis, caue eum despicias, qui simulacrum Augusti illius et Optimi, in crucem pro nobis sublati, intuetur, et adorabundus humi supplex procumbit; aliena quoque sacra ne ride. Tibi, qui cum eo contrahis et negotium aliquod habes, quicum in rebus diuinis nihil tibi est commercii, quique te vel coelo et salutis aeternae spe defraudat, aeque sit religio, hunc in rebus terrestribus fallere, quam eum, qui sacrorum etiam societate et arctissimo religionis vinculo tibi quam maxime est iunctus. Tu, diues et opulente, si fores tuas pulsat egenus et mendicus, noli scrutari, vtrum Catholicus sit, an Lutheranus aliquis aut Zwinglianus; erga omnes promiscue manus tua benefica se aperiat; liberalissime eroga in eum, qui maxime indiget, quique beneficio in eum collato recte vtitur; cogita, omnes illos esse fratres Iesu Christi, communis nostri Redemtoris et Domini, et *quicquid vel vni e minimis suorum tribueris, perinde eum habere, ac si ipsi tribuisses;* fac memineris, quod Paulus Apostolus humaniter praecipit: *erga omnes*, nullo excepto, *beneficos nos esse debere, quamquam praecipue erga eos, qui eandem nobiscum religionem profitentur.* Longum est, enumerare omnia,

quibus alienorum etiam sacrorum sociis gratum facere, eosque sine vllo tuorum detrimento et incommodo obstringere tibi possis. Quod si tu feceris et omnes eiusdem tecum fidei confessores fecerint; ad has si et alias opportunitates, quae nullo nobis tempore et loco deerunt, animum attendere, eisque libenter, perpetuo et recte abuti voluerimus: tum, vt idem ait Apostolus, *prunis ardentibus caput aliorum obruemus*, alienatos a nobis nobis reconciliabimus, inimicos nostros reddemus nobis amicos; tum paci, quam reuocare cupimus, aditus ad nos tutissimus et facillimus patebit; tum, vt redeat et sedem sempiternam apud nos figat, non opus erit dogmatum, rituum, vestium, templorum et sacrorum assimilatione et conformitate; tum existet, non fidei et formulae, quae iam nulla esse potest, sed, quod longe est maximum et arctissime sociat, animorum, sensuum, voluntatum et studiorum, quam Paullus etiam vult et commendat, vnitas; tum denique vtrique nostrae ecclesiae in angustum terrae spatium conclusae continget, quod Angelorum quondam cohors, Christo recens nato, toti, qua patet, terrarum orbi cecinit et praenuntiauit: *laudetur in coelo Deus, iam pax in terra, iam hominibus fauor diuinus!*

Haec fere habui hoc tempore, *Collegae carissimi et honoratissimi*, quae communicarem vobiscum et diiudicanda vobis proponerem. Iam, si placet, in consilium eamus, deliberemus de alma et exoptatissima pace nostra in ecclesiam scissam reducenda, et, si quid visum fuerit, Deo annuente, decernamus.

Tu vero (ad te enim nos conuertimus,) Tu, *Pater omnipotens*, *a quo omnis generis et mere bona in nos descendunt*, qui omnia, quaecunque sunt et fiunt, sapientissime regis et gubernas, et *qui ea quoque potes efficere*, *quae per alias vires nullas fieri possunt*, *quaeque vel omnibus votis et cogitatis nostris sunt superiora;* et Tu, *Iesu Christe*, *Patris Fili*, redemtor generis humani nunquam in aeternum satis a nobis amande et venerande, sator et stator vnice *ecclesiae morte tua tibi acquisitae*, *cui et nos minimos praefecisti*, *vt gregis nobis commissi curam diligentem agamus;* et Tu, *Spiritus sancte*, *ab vtroque procedens*, qui non Apostolis solum, sed *omnibus serio petentibus* a Patre promissus et in nobis, si te admittimus, habitare et operari, et *imbecillitatem nostram vis subleuare:* ades, *Deus ter O. M.* oramus supplices, ades nobis in hoc consilio et negotio nostro, faueque coeptis nostris, magnis quidem et arduis, sed Tibi, vt speramus, non ingratis, ecclesiae a filio tuo fundatae vtilibus et salutiferis. Exaudi preces, quas ab intimo pectore ad te fundimus; remoue omnia, quae impediunt et obstant; expelie ex animis nostris, quae tibi displicent et nobis nocent, iras et odia et suspicionem et cogitationes vanas; instilla nobis sensus probos et pios; sic rege nos, vt a via ne aberremus, vt nihil cogitemus, nihil velimus, nihil constituamus et decernamus, nisi quod ad gloriam tuam spectet, et coetui, cui praesumus, vere conducat. — *Non nostrum* quidem *est*, *scire tempora*, *quae tui voluisti esse arbitrii;* sed accelera, *Pater omnipotens*, acce-

lera, quaesumus, si sapientia et voluntas tua fert, nec tarda diutius diem illum, quem promissione tui ipsius filii freti exspectamus, laetissimum et exoptatissimum, vbi *vnum erit ouile*, *vnus pastor*, vbi *regnum tuum ad omnes peruenit*, vbi omnes *tui cultores* vno ore, et *integra mente et sincero animo te colent*, *solum verum Deum*, *et quem misisti*, *Iesum Christum;* et quando aetatis nostrae spatium prope iam decursum ad eum non pertinget, aeternam fessis nobis requiem, et ad ciuitatem tuam coelestem, nullo vnquam tumultu, nullis dissidiis et clamoribus turbandum, aditum, *Pater*, benignissime per Iesum Christum nobis concede. *Fauor Domini nostri Iesu Christi*, *et Dei amor*, *et participatio Spiritus Sancti nobis omnibus adsit; Amen.*

Formula pacis.

Temperare mihi non potui, quin formulam pacificatoriam in colloquio illo Marburgensi a. 1529 a Reformatoribus vtriusque partis euangelicae, antequam discederent, pactam et subscriptam, in qua etiam nunc in caussa nostra in praesens quidem acquiescere licet, ex Opp. Lutheri, tom. XVII, pag. 2357 huc transscriberem. Sic habent verba:
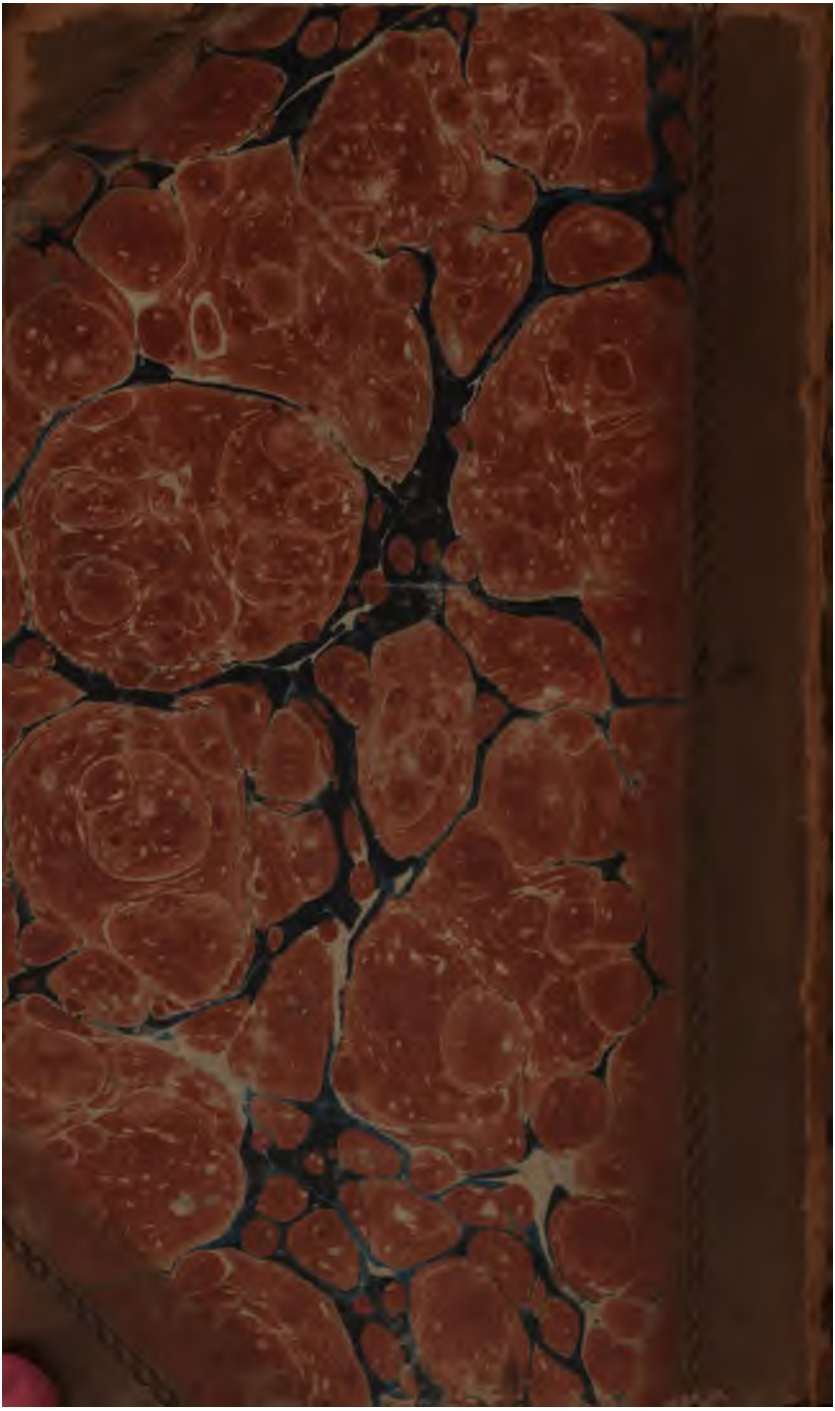
»*Etsi hoc quidem tempore res nostrae non conuenerunt, hoc tamen constitutum esto atque sancitum, vt altera pars alteri, quantum maxime vniuscuiusque conscientia patitur, amorem christianum praestet; simulque Deus omnipotens ab vtraque parte enixe implorandus est, vt nos per Spiritum suum in vera sententia velit confirmare.*«